

Dva razgovora s o. Edwardom Schillebeeckxom

Katolički teolog, dominikanac Edward Schillebeeckx rođen je 1914. godine u Antwerpenu u Nizozemskoj. Od 1943. godine bio je profesor dogmatike u Leuvenu (Louvain) u Belgiji, od 1957. godine predstojnik katedre za sustavnu teologiju u Nijmegenu, u Nizozemskoj. Njegovo znanstveno djelo izvanredno je bogato. Navodimo samo neka njegova djela: Krist – sakrament susreta s Bogom (1968), Bog – budućnost čovjeka (1969), Interpretacija vjere (1971), Isus – povijest živućega (1980), Krist i kršćani – povijest nove životne prakse (1980), Crkvena služba (1981), Evanđelje propovijedati (1983), Ljudi – povijest Boga (1990). Schillebeeckx je i suosnivač međunarodnoga teološkog časopisa Concilium, u kojem redovno objavljuje svoje rasprave. U njima suočava evanđelje s pitanjima današnjega čovjeka. Njegova su razmišljanja kritična i svestrano produbljena. Na hrvatski je davno (1970) prevedena i dobro je primljena njegova knjiga Krist sakrament susreta s Bogom (preveli Josip Kolanović i Josip Balabanić), u izdanju Kršćanske sadašnjosti, i doživjela je više izdanja. Oba intervjuja koja slijede objavljena su u slovenskom časopisu Znamenje. Iako su objavljeni poodavno, prvi prije 15 godina, drugi prije 6 godina, postavljena pitanja i odgovori na njih još su veoma aktualni pa ih objavljujemo kao iskaz poštovanja prema velikom teologu o 95. obljetnici njegova rođenja (1914-2009).

Bog je darovana onostranost¹

Oče Schillebeeckx, pripadate dominikanskome redu. Kako se osjećate kao dominikanac danas, imate li u svojem teološkom radu potporu svoje subraće?

Dakako, imao sam podršku dominikanaca, a i tradicija našega reda mi je pomagala.

---

¹ Razgovor objavljen u: *Znamenje. Revija za teološka, društvena in kulturna vprašanja*, 24 (1994) 5-6, 80-86.

Oče Schillebeeckx, čime se bavite? Predajete li još teologiju u Nijmegenu (Nizozemska)?

Više ne predajem. Ove godine (1994), 11. studenoga, navršio sam 80 godina. Sada još samo pišem. Zapravo pripravljam četvrtu knjigu o kristologiji, koja će biti neka vrsta sakramentologije.

Kako gledate na budućnost redovništva u Crkvi?

U zapadnoj se Crkvi govori o krizi redovničkoga života, koju osjeća i naš dominikanski red. U nas u Nizozemskoj već više od deset godina nemamo podmlatka. Ipak to ne znači da ćemo izumrijeti, da time završava redovnički život. Uvjeren sam da će se promijeniti pravila redovničkih zajednica, da će život u njima dobiti nov oblik. Treba započeti sa življenjem osnovnih zajednica, možda s miješanim zajednicama, s ljudima koji su oženjeni. To će biti obogaćenje za obje strane, za one koji će živjeti u celibatu i za one koji će biti oženjeni. Sve će to biti prožeto dominikanskom tradicijom i duhovnošću, redovničkom tradicijom. U tom smjeru vidim budućnost redovničkoga života u nas, prije svega, dakako, dominikanskoga reda.

Kako ste doživljavali Drugi vatikanski sabor i s kakvim se je teškoćama suočavao?

U vrijeme sabora manji dio biskupa je prilično agresivno nastupao protiv prihvaćanja dokumenata koje je većina prihvatila jednoglasno. Među takvima, koji su glasovali protiv, bio je i nadbiskup Lefebvre. Ipak, takvih je bilo malo. Zbog toga su ponekad tekstovi donekle ambivalentni, ali takve su željeli jer, s jedne strane, prihvaćali su Prvi vatikanski sabor i, s druge, Drugi vatikanski sabor, a oni se katkada međusobno suprotstavljaju. Tako sada u Rimu, prije svega u kuriji, kardinali i biskupi tumače i razjašnjavaju Drugi vatikanski sabor u svjetlu Prvoga vatikanskog sabora. No, s hermeneutičkoga gledišta, Drugi vatikanski sabor bi morao davati tumačenje prvoga, a ne obratno. Zato možemo slobodno reći da su neki kardinali i biskupi »izdali« duh Drugoga vatikanskog sabora. Već od 1970. godine postoje dva tumačenja Drugoga vatikanskog sabora: napredno i restauratorsko.

Kakav je bio Vaš utjecaj u oblikovanju saborskih dokumenata?

Osobno sam se bavio saborskim dokumentom pastoralnom konstitucijom *Gaudium et spes*, a nisam sudjelovao u redakciji drugih dokumenata. No, u vrijeme održavanja sabora u Rimu sam imao više od stotinu konferencija za biskupe Južne i Sjeverne Amerike te Indonezije. Na tim sam konferencijama govorio o Crkvi, imajući pred sobom više od dvije tisuće biskupa i tako posredno utjecao na njihovo daljnje prihvaćanje dokumenata.

Kako je Drugi vatikanski sabor utjecao na nizozemsku Crkvu?

Drugii vatikanski sabor imao je velik utjecaj na Crkvu u Nizozemskoj. Prije sabora katolicizam u Nizozemskoj bio je snažno usmjeren na Rim. Nizozem-

ska je bila katolička vrlo konzervativna zemlja. Ipak, promjene su započele već nekoliko godina prije sabora, kad se znalo da će papa Ivan XXIII. sazvati Drugi vatikanski sabor. Započelo je takozvano otvaranje, a sabor je nagovijestio otvaranje svih prozora. Nakon sabora Nizozemska je nekoliko godina bila vodeća sila avangardizma. No, Rim je imenovanjem biskupa po svojoj volji izazvao »des troubles«. Već nekoliko godina stanje se ponovno popravlja. Spoznali su da su diplomatskim imenovanjima biskupa samo sebi nanijeli štetu, zato su danas imenovanja biskupa otvorenija. S druge pak strane, Nizozemska je postala ravnodušna prema svemu što dolazi iz Rimske kurije.

Kakvi su bili odnosi poslije sabora između nizozemske Crkve i Svete Stolice i kakvi su ti odnosi danas?

Odnosi između biskupa i Svete Stolice danas su dobri jer imamo konzervativne biskupe, premda je nastao ponor između njih i vjernika. Danas je još mnogo teže. U zadnje se vrijeme i u tome stvari pokreću nabolje, u posljednje su dvije godine imenovali nove biskupe koji su otvoreniji. Zato će se i taj ponor smanjiti.

Objava Novoga nizozemskog katekizma pridonijela je drukčijem poimanju vjere. Kakav je utjecaj taj katekizam imao na Katoličku crkvu?

Imao je vrlo velik utjecaj. O tome govore i njegovi brojni prijevodi na sve veće jezike, pa i na slovenski (i na hrvatski – op. prev.), a prodan je u milijunima primjeraka. Zacijelo je dao svoj udio katoličkoj prosvijetljenosti.

Gospodine profesore, znam da ste nekoliko puta bili pozvani u Rim na »razgovor«. Što im je to smetalo u Vašem znanstvenom istraživanju?

Najprije moram reći da nikada nisam bio osuđen. Prvi proces protiv mene pokrenut je zbog moja poimanja sekularizacije, koje nisu dobro shvatili. Zastupao sam stajalište, o tome sam i pisao, da postoji razlika između kršćanske sekularizacije i sekularizma, koji je svojevrsna filozofija, ateistički pogled na svijet. Time nisam branio ateizam, premda su mi htjeli i to podmetnuti. Međutim, o tom se procesu više nije ništa čulo, jer ga zapravo nije ni bilo. Drugi proces je bio pravne naravi. Pozvali su me u Rim gdje sam odgovarao na pitanja četvorice teologa Svete Stolice. Preslušavanje je trajalo četiri dana. Na tom procesu bilo je istaknuto da još ima teškoća jer nije bio dovoljno razjašnjen odnos između objave i iskustva, povezanost na koju sam upozoravao u svim svojim djelima. U zaključku su rekli da se u mojim knjigama ne mogu naći hereze. I taj je proces pokazao da nisu razumjeli moja objašnjenja.

No, unatoč tomu što nisu našli pravoga razloga za osudu, još uvijek su tražili druge manjkavosti u mojim knjigama, koje ni na koji način nisu bile povezane s prethodnim pitanjima. I treći proces bio je u Rimu. Ipak, nisam išao osobno da se tamo branim. Otkako je Ratzinger predsjednik Kongregacije za nauk vjere, nema više takvih pravnih postupaka. O tome procesu je pisao

i *Osservatore Romano* u pismu »Pro populo«, u kojemu obavještava katolike da je riječ o upozorenju, »admonition«, jer Rim tvrdi da u mojim knjigama nema cjelovitoga nauka Katoličke crkve o crkvenom učiteljstvu, da sam umanjio značenje pojma apostoliciteta. Za Rim je moje poimanje apostoliciteta pitanje poimanja apostolskoga nasljedstva. Po mojemu mišljenju četiri su vidika apostoliciteta ili apostolstva. Tako apostolicitet znači da su apostoli temelj cijeloga Svetoga pisma Novoga zavjeta pa je tu, prvo, apostolstvo Svetoga pisma. Drugo je apostolicitet kršćanske zajednice, a i taj dolazi od apostola, treći je nazvan pokladom vjere, »depositum fidei«, a četvrti je samo apostolsko nasljedstvo. No, za Rim je ovaj posljednji apostolicitet najvažniji, a za mene su to prva tri. To znači, ako se četvrti prekine za nekoliko godina ili za cijelo stoljeće, ne znači da više nema apostolskoga nasljedstva, nego je posljednji podređen prvim trima, odnosno apostolstvu kršćanske zajednice. To je veoma važno za ekumenski pokret. Budući da to Rim nije prihvatio, trud nije urodio plodom.

Zacijelo Vaše teološko djelo zauzima posebno mjesto u Crkvi. Kako gledate na klasične teologe?

Oni su se u svojem vremenu i prilikama trsili kako bi formulirali i artikulirali kršćansku vjeru. Danas su prilike drukčije, pa veza sa sadašnjošću uključuje i novo izražavanje kršćanske vjere. Danas je zadaća teologa da uvijek iznova formuliraju kršćansku vjeru. Samo tako apostolska vjera postaje razumljiva današnjemu čovjeku. Dakle, riječ je o aktualizaciji. Ipak aktualizacija i interpretacija, ili hermeneutika, kako je ja nazivam, nisu moguće bez poznavanja klasičnih teologa. To su elementi kontinuiteta s obzirom na tradiciju.

Na čemu se temelji Vaša teološka metoda?

Prije svega na hermeneutici ili interpretaciji. Skolastika ne pozna hermeneutiku. Čitali su se tekstovi i svi su ih razumjeli. Ipak, to nije točno, jer su tekstovi bili napisani u stanovitom kulturnom okruženju i u stanovitom vremenu. Mora se poznavati jezik, filozofiju, pogled na svijet i na čovjeka u nekom času da se pravo spozna ono što je objavljeno i zapisano u Svetom pismu. Dakle, potrebna je znanstvena hermeneutična metoda, a to znači da sve tekstove treba uvijek iznova interpretirati. Primjerice, potrebno je obazirati se na slušatelje i u kakvom su odnosu prema Drugom vatikanskom saboru, prema Tridentskom saboru, prema Kalcedonskom saboru i prema Svetom pismu. Vrijeme i prilike u kojima se nalazimo traže interpretaciju kršćanske vjere. Ne možemo samo ponavljati ono što je zapisano u Svetom pismu i ono što su rekli klasični teolozi, već je potrebno sve reinterpreterirati u novoj situaciji.

Koje su glavne teme Vašega teološkoga istraživanja?

Osnovna i glavna tema moje teologije uvijek je bilo stvaranje. Zatim dolazi cjelovit traktat o trojedinome Bogu. Uvijek sam isticao monoteizam kao takav, a ne

triteizam. Zatim slijede kristologija, sakramenti i eshatologija. To su velike teme moje teologije. Nedavno je izišla knjiga *Ja sam sretan teolog*, u kojoj sam iznio svoju biografiju. Studije sam započeo kod isusovaca, zatim sam stupio u dominikanski red, bio sam profesor u Leuvenu (Belgija), zatim sam prešao u Nijmegen (Nizozemska) itd. Prvi dio knjige svojevrsan je životopis, u drugome dijelu sam potanko prikazao sve teološke probleme koje sam do sada obrađivao.

Možete li predstaviti odnos čovjek – Krist – Bog?

Te tri teme su međusobno povezane. To znači da ih ne možemo obrađivati odvojeno. Kada govorimo o Bogu, potrebno se pitati kako govorimo o njemu? U našem govoru o Bogu odnos Bog-čovjek je nedjeljiv. Svako posredovanje u odnosu Bog-čovjek svodi se na posredovanje spram prirode i naše ljudske povijesti, a to je posredovano Isusom Kristom. Krist je posrednik između Boga i ljudi. Dakle, kada govorimo o Bogu, govorimo o čovjekovu Bogu, a kada govorimo o čovjeku, ne u pogledu sekularizacije i ne u pogledu relativne autonomije čovjeka kao stvorenja, ne možemo razumjeti što je čovjek bez svoga odnosa prema Bogu. U tom odnosu Bog-čovjek posrednički je odnos Krista. To su dakle tri središnje teme koje ne možemo obrađivati odvojeno. To je svojevrsna novost s obzirom na skolastiku koja pozna samo panoramsko sagledavanje čovjekove zbilje. Ne možemo govoriti o Bogu kao takvom, nego samo o njegovu odnosu prema čovjeku. U ekonomiji spasenja Bog se otkriva onakav kakav zapravo jest. Ne postoji oprečnost s pojmom Boga kakav se otkriva u čovjekovoj povijesti.

Ateizam je konstanta. Kako na njega gledati danas, nakon raspada sustavâ koje je oblikovala ideologija koja se deklarirala kao marksističko-ateistička?

Što se tiče marksizma u kojemu je ateizam ideologija, u svim zapadnim zemljama kršćanskoga svijeta, u kojima smo mi kršćani samo manjina, postoji neka vrsta ateizma ili gnosticizma. No, ateizam u zapadnome svijetu nije borbeni ateizam, on nije opozicija ni ideologija nego odsutnost Boga.

Zašto?

Zato što je Bog nevidljiv i nedohvatljiv našim očima. Objava je prije svega objava kojom nam Bog govori pomoću razumijevanja čovjeka. Bog nam govori u Starom zavjetu. I u Novome po čovjeku Isusu. Ipak, Bog je empirično odsutan. Nevjerovanje je uvjetovano konkretnom situacijom našega ljudskog življenja.

Sociološki gledano, otkud nevjera današnjega čovjeka? Zašto čovjek ne traži Boga u objavi, u Svetom pismu?

Potrebno je spomenuti dvije stvari. Najprije, u pitanju je sekularizacija i, drugo, riječ je o novim vjerskim pojavama. Zapravo riječ je o religioznosti bez Boga. Tu pripada New age. Danas ljudi više nisu vjernici na način kako su to bili nekoć. Problem klasične religije je u njezinoj opterećenosti ratovima. O tome

nam govori sva dosadašnja kršćanska povijest. Isto vrijedi za islam. Ondje, gdje poimanje Boga ranjava ljudsko biće, neizbježna je čovjekova reakcija. Čovjek je odveć ponosan na sebe a da bi dopustio da ga bilo tko ranjava, pa i Bog. Bog koji nije čovjekov Bog, nego Bog koji ranjava i napada, nije prihvatljiv današnjemu čovjeku. U tome vidim neki napredak. Vidim mogućnost da Boga poimamo kao besplatan dar, a ne kao nekoga ili nešto što nam je potrebno u našem sustavu ili u našem pogledu na svijet. Bog je darovana transcendencija. Da se Boga shvati kao besplatan dar, u tome vidim i budućnost kršćanske religije.

Vidite li u New ageu izazov za kršćanstvo?

Dakako, jer je u katoličko-kršćanskoj tradiciji uvijek postojao mistični smjer. Bez mističnoga usmjerenja nema kršćanstva kakvoga je Krist htio. Kršćanstvo je proročka i mistična religija. U 20. stoljeću nismo dovoljno isticali proročki i mistični značaj kršćanskih crkava, isticali smo samo njihovu doktrinu. A to ne obogaćuje današnjega čovjeka, pa mu zato ništa i ne znači. Postoji i nesuglasje u današnjim državnim strukturama koje se žele priznavati kao ateistične, gnostične i ne mare za religiju. To je svojevrstan liberalizam koji ima svoje začetke u Francuskoj revoluciji. Religija je mnogima postala nekakva privatna stvar. Uzrok tome vidim u sekularizmu, ali i u činjenici da današnje kršćanske religije još nisu otkrile svoje prave, istinski mistične i proročke korijene.

Kakva je bila Marijina uloga u povijesti spasenja?

Drugi vatikanski sabor, premda to nije zapisao u samim dokumentima, htio je uvesti nekakav »mariološki moratorij«¹ protiv manjine, koja je htjela neku vrstu mariološke dogmatske konstitucije. Kako do toga nije došlo, prihvatili su osmo poglavlje o mariologiji u *Lumen gentium*. Međutim, to poglavlje ne govori o Mariji kao biću koje nadmašuje normalnog čovjeka (o biću, koje je nad čovjekom), nego kao članici Crkve, kao uzoru svim vjernima. Dakle riječ je o povezanosti pneumatologije, Duha Svetoga i Marije kao takve, štoviše to je kristološka mariologija. Više se ne govori da je Marija suotkupiteljica ljudskoga roda. Marija je vjernica i prauzor kršćanske vjere. Ona je djelo Duha Svetoga. Sva mariologija je dakle povezana s pneumatologijom. Pneumatološke su teme postale ekleziološke, a ekleziološke su postale mariološke. Iz toga proistječe da svu mariologiju valja gledati u povezanosti s ekleziologijom, a ne s kristologijom. Marija je dakle prvi plod otkupljenja, a ne suotkupiteljica.

Kako tumačite Marijinu bezgrešnost?

Tu je u pitanju poimanje iskonskoga (istočnoga) grijeha. Što je zapravo iskonski grijeh? Ako istočni grijeh shvaćamo kao nešto što je dano svim ljudima samim rođenjem, to je luda zamisao. Ne postajemo grešnicima jer smo rođeni kao ljudi (u ljudskoj povijesti), nego jer ulazimo u sveopću povijest čovječanstva, a ona nije samo povijest otkupljenja, nego i povijest trpljenja, povijest grijeha.

S poviješću dakle ulazimo u strukture koje su povezane s grijehom (koje su grešne), u povijest koja je već grešna. Prije nego sâm zgriješim, već sam uključen u grijeh svijeta. To je istočni – iskonski grijeh. I ako tako shvaćamo istočni grijeh, lakše ćemo razumjeti i drukčije poimanje Marijine bezgrešnosti.

O kakvom je pravom poimanju Marijine bezgrešnosti riječ?

Da je Marija sveta od svoga rođenja, unatoč činjenici da je također ušla u grešni svijet. Budući da se to nije aktualiziralo u njezinu osobnom grijehu, ona je ostala bezgrešna od svojega rođenja.

Možemo li onda govoriti o njezinoj duhovnoj bezgrešnosti?

Već klasične teorije govore o Marijinoj duhovnoj bezgrešnosti. Pa i u katoličkome svijetu postoji neke vrste »aderation« između poimanja Marijina bezgrešnog začeca i Marijine biogeneze. To su dva različita poimanja.

Što mislite o novim crkvenim službama, primjerice, o ređenju žena, o ređenju oženjenih muškaraca, o ukinuću celibata?

Mislim da bi celibat morao biti slobodan. To je karizma koja se ne može nikome nametnuti. Biti svećenik je poziv. Ne smijemo praviti ekskluzivnu vezu između svećeničkoga ređenja i celibata. To znači da bi Crkva morala imati pravo rediti neoženjene muškarce, kao i one koji su već oženjeni. To isto trebalo bi vrijediti za neudane i udane ženske osobe, jer u Poslanici Galaćanima stoji da u Crkvi nema razlike između roba i slobodnjaka, između muškoga i ženskoga. Krštenje je osnova iz koje proistječe da svi članovi Crkve – muževi i žene – imaju mogućnost da budu posvećeni za svećenike odnosno svećenice. U pitanju je nedosljednost Rimske kurije koja tvrdi da je Isus bio muškarac, a ne žena, da je za apostole izabrao samo muškarce, a ne i žene, što je, dakako, upitno. Pa kad bi to i bila povijesna činjenica, još ne znači da Crkva ne smije rediti žene. Jer, u Isusovo patrijarhalno vrijeme žene nisu smjele ni svjedočiti, premda bi imale pravo. No, otada do danas nastale su velike promjene na svim područjima, a prije svega na kulturnom području. Danas su žene čak i predsjednice država. Zato se kršćani pitaju zašto žene ne bi mogle biti i svećenice. To je kulturno, a ne dogmatsko pitanje.

Kako se danas osjećate kao teolog?

S jedne strane sam sretan jer radim unatoč teškome položaju Katoličke crkve. Kao teolog moram reći da danas radim mnogo slobodnije nego prije, jer mislim da mogu naći istinu ondje gdje ju je lako naći. Istina je i izvan Crkve. I ja je tražim tamo gdje je mogu naći. S druge strane pesimist kad gledam na Crkvu kao hijerarhiju koja teži centralizaciji. Kad pomislim na Rimsku kuriju, nekako sam žalostan, jer je nemoguće da samo jedan centar vlada nad cijelom Crkvom, da Rim vlada nad svim tim mjesnim Crkvama. Istina je da su nunciji, iako nisu inkulturirani u mjesne Crkve, »porta voce« Rima i služe jednostranoj razmjeni, a to nije plodonosno za Crkvu.

Gospodine profesore, iskreno Vam zahvaljujem na spremnosti da odgovorite na neka bitna pitanja, koja se odnose na današnje stanje Crkve i teologije. U osobno ime i u ime naše revije »Znamenje« želim Vam o Vašem jubileju obilje blagoslova i snage za Vaš daljnji istraživalački rad.

Četrdeset godina poslije Sabora²

Što mislite o Drugom vatikanskom saboru, je li nakon četrdeset godina ostvaren?
Mislim da je sabor kao takav ostvaren. Ipak treba razlikovati sabor kao takav i događanja nakon njega. Sabor je bio od fundamentalnog značenja da je Crkva zaista otvorila prozore, kao što je radio Ivan XXIII. Treba znati da je prije sabora došlo do stagnacije jer su svi radni crkveni dokumenti 19. i 20. st. govorili protiv svih novih vrednota, kao što su, na primjer, prava čovjeka, sloboda itd. Sve te vrednote sabor je preuzeo.

Koje još?

Pomlađivanje Crkve osjeća se od Tridentskoga sabora, jednostavno rečeno, u decentralizaciji Crkve i kolegijalnosti, a to znači da su biskupi iz cijeloga svijeta htjeli pokazati da papa nije jedini voditelj Crkve, nego je to zajedno s biskupima. Istina je da se to nakon sabora donekle promijenilo i, zapravo, da je moguće oboje. Osnivale su se nacionalne komisije, kao primjerice Komisija za svećenike. Zadaća im je bila da vođenje Crkve odozgo nadalje okrenu u pravcu odozdo prema gore. Prihvaćeno je bilo i stajalište da se svake tri godine održava biskupska sinoda u Rimu. Ipak je njezin sadržaj sve više postajao upitnim i sve više je minimaliziran.

Koja je razlika između pontifikata Pavla VI. i Ivana Pavla II.?

Obojica su se papa zauzimali za sabor i obnovu, iako Karol Wojtiła nije zastupao jednako stajalište o centralizaciji i kolegijalnosti kao krakowski nadbiskup na saboru i poslije kada je postao papa. Pripadao je onim nadbiskupima koji su još uvijek zagovarali rimski centralizam. Na primjer o autoritetu, kada su se biskupi vratili kući, Rimsku je kurija opet u svoje ruke preuzela autoritativni način vođenja, i to protiv volje biskupa.

---

2 Znamenje, 33 (2003) 5-6, 94-97.

Kakva je po Vašem mišljenju kriza koju danas proživljava Crkva?

Kriza Crkve kriza je vjere u Boga. Danas postoji više religija i duhovnosti bez vjere u Boga. Mnogi kažu da čovjek po naravi vjeruje, ali nam to ništa ne govori o opstojnosti Boga. U čovjeku je neprestana želja za transcendencijom, ali ne Božjom, nego za vlastitom transcendencijom, što znači da se Boga više ne prihvaća kao stvarnost. Potrebno je praviti razliku između religija i katoličke vjere. Sve slike o Bogu čovjekov su proizvod, nasuprot tome Božja stvarnost nije naš misaoni proizvod. Mi tražimo Boga, jer on postoji. Ali on je i naš izbor. To je vjera i angažirana vjera. To ne možemo razumski dokazati, nego samo vjerom. Za agnostike i ateiste Bog ne postoji, ali neopstojnost ne mogu dokazati. Svaki je čovjek na neki način vjernik. Pitanje je samo o kakvoj je vjeri riječ. I među katolicima se danas osjeća kriza vjere u Božju opstojnost.

Isto tako postoji ponor između Crkve kao takve, kao vjerske zajednice, i Crkve kao institucije. Mislim da su katolici sve više otuđeni od Crkve kao institucije. Ipak, mnogi danas traže neku novu vezu s njom. Na Zapadu je posrijedi prije svega to da smo prihvatiti autonomiju zemaljskih stvarnosti i autonomiju razvitka ljudskoga roda. Unutar toga još su autonomna područja na socijalnom, političkom i gospodarskom polju. U prošlosti je i Crkva prisvajala neke ovlasti nad zemaljskim stvarnostima, ali tome je danas kraj. Mislim da je to sasvim tomističko gledanje. Toma Akvinski kaže: *Gratia supponit naturam* (Milost pretpostavlja narav), autonomija je dakle stvorena autonomija. Dostojanstvo je relativan autoritet koji ima svoj temelj u Božjem stvarateljstvu. Čovjek je također stvoren kao stvaratelj. Stvoren je da čini dobro. Ali njegova sloboda nije apsolutna jer on može birati između dobra i zla.

Kako gledate na budućnost Crkve nakon pape Ivana Pavla II.?

Smatram da treba priznati da je papa veoma mnogo učinio za svijet, na primjer za siromahe, za marginalizirane, za rušenje Berlinskoga zida. O tome pak što je učinio unutar Crkve, postoje dvojbe. U pozadini se osjeća njegova pripadnost poljskome mentalitetu. S vjerskoga stajališta njegova su putovanja isto tako upitna. Nije moguće o njima dati pravu pastoralnu analizu. Što se tiče samostojnosti vatikanskih kongregacija, one danas imaju vrlo velika ovlaštenja. Sva su ta ovlaštenja dobile pod njegovim pontifikatom.

Što je s pojavom globalizacije, kako gledate na nju i na pojavu sve većeg terorizma?

U globalizaciji se teži nekakvoj nadvladi, što je na štetu siromašnih zemalja. Dodajmo tome još neoliberalizam, kojemu su podvrgnute i negdašnje socijalističke države. Vlade bez unutarnjeg nadzora uvijek upadnu u korupciju. U tom slučaju nastaju velike kulturne i socijalne poteškoće. Danas više nema nikakve prave ravnoteže prema svjetovnom kriteriju jer se ide za prevlašću Amerike nad cijelim svijetom, a to je i glavni uzrok za pojavu terorizma. Amerikanci su sami pripremili terorizam.

Je li danas otežan dijalog unutar Crkve pa i s religijama, o kojima ste malo prije govorili?

Danas je sve više katolika i kršćana koji se identificiraju sa zen-budizmom, što je molitvena tehnika, kao što je kod nas krunica, i u službi je opuštanja. Mnogi se danas priklanjaju različitim vjerskim tijekovima i duhovnostima koje nemaju ništa zajedničkoga s kršćanstvom.

Kakav bi morao biti model dijaloga da bi se bolje povezale sve svjetske religije?

U islamu je posve jasno izražena težnja uspostave svjetovne islamske vlasti. Pokazuje se tako da se ne zna za razliku između Crkve i svijeta. Danas više ne možemo razmišljati o ekumenizmu unutar kršćanskih Crkava bez međuvjerskoga dijaloga. Možemo kritizirati prošlost sa stajališta novih iskušenja, ali i prošlost kritizira nas. Ekumenizam se danas osjeća u manjim zajednicama, u Crkvi kao instituciji ne djeluje baš najbolje. Naslućuju se težnje koje upućuju na želju za zblizavanjem, kao što je, primjerice, zajednička molitva za mir u Asizu, ali to je premalo.

Crkva kao institucija ima mnogo prigoda, ali ih ne zna iskoristiti jer je odveć okamenjena i opterećena dogmama. Premda dogme imaju svoju važnost jer omogućuju usmjeravanje, s druge su strane povijesno opterećene pojmovima iz grčke filozofije na čelu s Aristotelom, a njih danas više ne prihvaćamo. Stoga treba dogme reaktualizirati i reartikulirati. Moraju ostati vjerne Isusovu evanđelju i velikoj tradiciji Katoličke crkve.

Sam vjerujem u njih jer je u njima izražena evanđeoska zbilja uz potporu različitih filozofija iz prošlosti: helenističke i srednjovjekovne. No, danas se traži sasvim druga filozofija, koja je otvorena i prihvaća čovjekovo dostojanstvo, čovjekova prava i čovjekovu slobodu. Zato na neki način treba otvoriti prozore dogmama jer su one slične svjetioniku ili računalu koje je potrebno uvijek iznova puniti da može obaviti zadaću.

Je li danas u Rimu odnos prema neposlušnim teolozima drukčiji nego što je bio nekoć?

Razlika je u tome da su nekoć postupali prema nekim pravilima. Osobno sam bio četiri puta pozvan u Rim na saslušanje i uvijek sam se branio argumentima koje su i oni poštovali i nisu me osudili. Danas pak, otkako je na čelu Kongregacije za nauk vjere kardinal Ratzinger, nema više nikakvih pravila. Zato se mnogo teže braniti nego što je to bilo nekoć.

Gledate li s optimizmom na budućnost Crkve?

Ja sam optimist jer ulazimo u novu kulturu s novim problemima. Vjerujem također u iskrenost ateista i agnostika kada prihvaćaju realnost religije kao živu djelatnost društva. U svim tim novim religijama i u novim vjerskim pokretima ne vidim ništa drugo nego traženje Boga pomoću razuma, kao što je radio sv.

Toma Akvinski. Istina, danas ne počinjemo s Bogom, nego s čovjekom. U 19. st. osjetio se veliki napredak i silan optimizam, dok danas, nasuprot tome, najveće čovjekove teškoće žele riješiti znanost i tehnika. Ne vjerujem u njihov uspjeh, premda scijentisti drže da je u čovjeku nešto veće od njegove samo racionalne strane. Velike probleme čovječanstva ne može riješiti znanost. Svi novi pokusi i istraživanja su upitni jer uvijek iznova dolazi do zloraba. Teškoća Crkve je u tome da ne vidi što se događa u svijetu. Crkva je odveć izolirana.

U kakvom Vam je sjećanju ostao Drugi vatikanski sabor?

Sabor je za me bio veliko iznenađenje. Susreti s biskupima iz cijeloga svijeta bili su mi iznimno iskustvo. Oni su mi više puta potvrdili da misle jednako kao i teolozi. Već otvaranje sabora za mene je bilo priznanje moje teologije. Ipak sabor ne provode teolozi nego biskupi.

Bi li danas bio potreban novi sabor i, dakako, je li ga moguće sazvati?

Ja sam protiv novoga sabora jer je već gotovo dvije trećine kardinala imenovao sadašnji papa, zato ne vjerujem u njegov uspjeh. Potreban je novi papa, premda bi sadašnji kardinali vjerojatno izabrali osobu koja je slična sadašnjem papi, pa će sljedeći papa vjerojatno biti prijelazan.

Što bi trebalo učiniti na području liturgije da bi bila privlačnija? Kakvu obnovu predlažete?

Mnogima Crkva kao institucija ništa ne znači. U Nizozemskoj je više vrsta liturgije. Mnogo je novih pokusa. Po kućama se obavljaju bogoslužja na kojima je prisutan svećenik, a bogoslužju predsjedaju i ženske osobe koje su teološki izobražene. Svećenici iz Poljske nisu se odveć snašli jer ne poznaju naš mentalitet i ne poštuju ga.

Hvala, gospodine profesore, na iskrenim odgovorima. Želim Vam još mnogo uspjeha u radu.

*Razgovarao o. Ivan Arzenšek, OP
Oba intervjua sa slovenskoga na hrvatski preveo J. K.*

Zahvaljujemo reviji Znamenje koja nam je dopustila da ih tiskamo u hrvatskom prijevodu. Uredništvo